

ge volt annak, hogy Brecht némely szerepet kifejezetten neki írt drámáiban, ám a Berliner Ensemble intendánsaként, férje, a „főrendező” főnökeként ő lett igazából az új drámaírási-színházi kezdeményezés világméretű áttörését megszervező frontember. Másrészt létezik a német irodalomtörténetben egy figyelemre méltó, Marieluise Fleißer nevezetű író. „Frau Thomas Mann” igazi nagyságát pedig az mutatja, hogy a húszas években nem engedte magát egy illusztris, önálló szellemi jogon is „jelentős” nőket felvonultató albumba felvenni, ám (?) egy kicsit fájt neki, hogy férje 1955-ös pápai „kihallgatása” alkalmával odakint, a helyiségen kívül kellett várakoznia. Az egyébiránt jól használható, érdekes életrajzoknak egyetlen igazi hibája, hogy a családtagokat, körülállókát többfajta becenevükön szerepeltetik, így egy idő után nehezen követhetővé válik a serehad. De igazán nem ők a lényegesek...

ZSÁVOLYA ZOLTÁN

(Frau Thomas Mann, fordította Blaschtki Éva, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, 460 oldal, 2600 Ft

Brecht asszonyai, fordította Dedinszky Zsófia, Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, 420 oldal, 2600 Ft

MARIA JANION:

A vámpír *Szimbolikus biográfia*

Maria Janion lebilincselően alapos és szerteágazó munkájában sokszor kerül elő Anne Rice regénye, és az abból készült igen népszerű, azonos című film, az *Interjú a vámpírral*. Ebben a naiv újságíró az elbeszéltek hatására rajongó csodálattal kezd tekinteni a sötétség e fenséges rémalakjára. Ám e csodálat az anekdotázó kedvű vérszopóból mély megvetést vált ki, hisz újsütetű rajongója csak a felszínt látja, a halhatatlanság és a borzongató szépség rémítő, ám kissé színpadias elegyét, és nem azt a fenséges idegenséget, amely a vámpír nyomán a halandók kisszerű és szemforgató világába betör.

Az alcímében szimbolikus biográfiaként aposztrofált kötetet végigolvasva nem esik nehezünkre megérteni ezt a felháborodást, hiszen Janion munkája szinte minden lapjával amellet tanúskodik, hogy a vámpír alakja az európai gondolkodás és kultúrtörténet legmélyére ágyazott, s korántsem csak egy, a szellemvasút sötétjéből kibontakozó komikus kellék. Általa ugyanis árnyalható és gazdagítható az a meglehetősen összetett viszony, amely bennünket a „másik oldalhoz” – vagyis az élet határmezsgyéjén túli területhez –, és ezen keresztül még megannyi területhez és határpont-

hoz (hatalom, szexualitás, nemi identitás, társadalomkritika, szemforgatás és prudéria stb.) köt. S éppen ezért valóban csak egy ilyen széleskörű teoretikus áttekintés nyújthat kellő teret a vámpirizmus szerepének, a vámpír történeti és irodalmi megjelenésének alapos körbejárásához.

A lengyel szerző nemcsak a vámpír általánosságban amúgy is ismert attribútumait és „szokásait” elemzi igen elmélyülten (lakhelye, megjelenése, fiziognómiája, feltételezett ronkon szörnnyalakok stb.); igyekszik annak is a mélyére ásni, hogy a vérszopó túlvilági lény vajon milyen

pszichológiai és társadalmi mozzanatoknak, mozgatórugóknak köszönhetően futhatott be ilyen szédültesen hosszú és nagy hatású karriert az antik római elbeszélésektől a keresztény falusi hiedelemvilágát a korai újkor gótikus regényekig.

Leegyszerűsítve elmondható Janion nyomán, hogy a vámpír egyrészt az élettelen, az élők szabályrendszerébe belefoglalhatatlan túlvilág behatolását szimbolizálja a rendezettnek tűnő hétköznapi látzatvilágába. Az akár mesterségesen is eltávolított és elhallgatott-elynyomott halálélmény és halálöszön ad hírt magáról rémisztő alakján és tetten keresztül. Mindezt kiegészíti a szexuális energiák zabolátlan kielé-

gítése iránt érzett vágy, amely szintén kapcsolható a túlvilágról visszatérő lények jelentette fenyegetés öszszetett, vonzódással és taszítással teli jelenségéhez, és ami egyébiránt köthető az előbb említett halálöszön kielésében bekövetkező zavarokhoz is. Janion még a nekrofilia történetiségének tárgyalásától sem tekint el, amikor a vámpirizmus gyökereit veszi szemügyre.

Különösen figyelemreméltók a kötet azon fejezetei, melyek a gótikus rémregények és a vámpirizmus kapcsolatát boncolgatják. A romantika dögvirágaként sarjadt, majd a századfordulós dekadencia táptalajában szárbá szökkenett feketenovellák a vámpírtörténetek kínálta irodalmi formán keresztül már egyre

kendőzettelenebbül beszélhettek a prúd látszaterkölcsök fátyla mögött felsejlő irracionalitás fenyegető érzéséről, a szexuális identitás és örömszerzés szadomazochisztikus készletései okozta belső gyötrelmekről és élvezetekről. Egyben utat is nyitottak a tömegkultúra sokszor olcsó és sekélyes borzongásai felé, de legfőképp hangot tudtak azoknak a kritikai észrevételeknek, melyek a tudománytól és a technikai fejlődéstől megittasult és elbizakodott modernitás fonák oldalának leleplezéséhez járultak hozzá.

A kötetet számos illusztráció teszi még élvezetesebbé, arról az

örömforrásról már nem is beszélve, hogy szövegggyűjtemény is található a könyvben, mely a „vámpírirodalom” gyöngyszemeit kínálja.

P. SZATHMÁRY ISTVÁN

(Fordította Pálfi Lajos,
Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006,
556 oldal, 4000 Ft)

KOVÁCS ISTVÁN:

Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél A XX. századi lengyel történelem sorsfordulói

A magyart leszámítva talán nincs még egy olyan nemzet Európában, melyet annyiszor hitegettek és hagytak cserben, mint a lengyelt. S mégis: az évszázadok során a „lengyel kérdés mielőbbi rendezésére” tett számos, már-már ciklikus jelleggel újra és újra felvetett javaslat az a fajta ígéret volt, amit egy idő után senki sem vett komolyan – kivéve magukat a lengyeleket. Azt gondolnánk, egy olyan ország, amelyet fennállása óta négy ízben is felszabdalnak, eltüntetnek, „föld alá” számúztak, már nem hisz a csodákban. Lengyelország 20. századi történelme azonban épp az ellenkezőjét bizonyítja.

Mennyiben különbözik Lengyelország Közép-Európa más államaitól? A sok szempontból kedvezőtlen geopolitikai helyzet, akárcsak a szabadságvágy szentimentális frázisa, két gyakran hangoztatott, ám nem feltétlenül releváns tényező. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy ez a nemzet egyetlen kínálkozó alkalmat sem szalasztott el, hogy hazáját abban a formában kapja vissza, ahogy szeretné, talán megértünk valamit abból a hihetetlen erőből és sorsszerűségből, ami a lengyeliségnek kezdettől fogva a sajátja volt. A *Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél* ezeket az alkalmakat veszi sorra: a 20. századi lengyel történelem legfontosabb állomásait. A bálványból diktátorra alacsonyuló Piłsudski marsall hatalomátvételét, akinek pár év alatt bámulatos hatékonysággal kiépített hadserege sikerrel védte meg az „új” hazát a betörő Vörös Hadse-

regtől. A II. világháborút kezdő és lezáró paktumok, a Molotov–Ribbentrop-egyezmény és a jaltai konferencia igazságtalanságát, melyek különbsége mindössze annyi, hogy az előbbi nem titkolta szándékát, míg az utóbbi épp az igazságosságra hivatkozva tette ugyanazt: országok sorsáról döntött azok beleegyezése nélkül. A varsói felkelések, a magyarságnak is lendületet adó '56-os események után állandósuló munkás-megmoz-